

GOETHE'NİN FAUST'TA YANSIYAN KİŞİLİĞİ

Doç. Dr. Neşe ONURAL(*)

«Goethe» ve «Faust»; bu iki isim birbirine o kadar karışmıştır ki, onları ayrı ayrı düşünmek olanaksızdır.

Her eser yaratıcısının bir parçasıdır. Yaşamından, kişiliğinden hiçbir şey bilmediğimiz bir yazar hakkında fikir edinmek için, kendisinin birkaç eserini okumak, incelemek yeterlidir.

GOETHE'yi anlamak içinse, FAUST'u anlamak yeter. FAUST, GOETHE'nin kendisidir. GOETHE'nin yaşamını bir İngiliz yazar olarak en iyi inceleyenlerden olan J.H. LEWES, FAUST'tan söz eder. ken, şunları belirtiyor:

«Bu eser, birbirine benzemeyen hayalleri, birbirine uydurarak, ince anlamlar çıkarmak ustahgını, incelik, tuhaflik, esrar, ahenk, huşu, şüphe, sihir, alay gibi özelliklerin hepsini kendinde toplar. Bu eserde, kalbin ve sazın dokunulmayan teli kalmamıştır.

Şüphe ile ciddi olarak didişen veya yaşamın büyük gizlerini çözmeye uğraşan bilim ve felsefe okuyucusu, bu şiiri okuyunca, nabzının garip bir biçimde atmaya başladığını duyumsar.

FAUST'ta biz, kendi düşün varlığımızın çözülemeyen sorunlarını, tıpkı bir aynadaki gibi görürüz.»

(*) Marmara Üniversitesi, FEN ve EDEBİYAT FAKÜLTESİ, ALMAN Dili ve Edebiyatı

FAUST için dünya edebiyatının başyapıtlarının üstünü diyebiliriz. FAUST, tek bir insanın dramı olmaktan çok, bütün insanların, tüm insanlığın dramıdır. FAUST'a, GOETHE'nin evrensel yapıtı, onun romanı da denilebilir.

GOETHE, bütün insan özelliklerinden birer pay almış, bu nedenle kişiliğinde tüm insanlar temsil eden özellikleri elde etmiştir.

İnsanlar arasında bazıları daha keskin zekaya, bazıları derin duyguya, bazıları da zengin bir imge gücüne sahip olmuştur. İşte GOETHE, yapısında tüm bunların karışımını ortaya koymuş, üstün bir kişiliktir.

İşte GOETHE'nin yaradılışındaki bu ilginç kişilik karışımı FAUST'ta yansımaları bulmaktadır.

Aslında benzerlik biçimde yumuşak huylu ve sabırlı olan GOETHE, bazan öfkeden dişlerini gıcırdatıp, ter ter tepinecek kadar kendini kaybedebilir. Sakin iken, hemen arkasından canlı, giderek çılgın olabilir. Taşkın bir neşeden, meyus bir hüzne, kesin bir özgüvenden, üzücü kararsızlıklara düşebilir. Bazan kendini bütün dünyayı parça parça edecek kadar güçlü, bazan da yolu üzerindeki bir taş parçasını kenara itemeyecek kadar cansız ve ümitsiz hissedebilir.

Dünyada hiçbir büyüklük yoktur ki, sahibine aynı zamanda bir yük olmasın. Bunu GOETHE geniş ölçüde yaşamıştır. Kendisi büyük meziyetlerinin yükü altında çok acı çekmiştir. Son derece ince bir duygu, ondaki doğruluk sevgisi, iyilik ve temiz yüreklilikle birleşerek, bütün terslikleri, kirlilikleri, dünyanın sefaletini, çarpıcı bir biçimde ona hissettirmiştir. Öte yandan ateşli imgegücü (muhayyilesi), kendisine olmadık yerde düşmanlık ve gizlilik sezdirerek, hırçın doğasının da yardımıyla, her an sıkıcı bir durumun dayanılmaz biçimde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun etkisiyle hem kendisine, hem başkalarına köpürmüş, ancak sonra hatasını anladığında bu kez de yaptığı şeyin pişmanlığı içine düşmüştür. Böyle bir yaradılışı olan GOETHE, yaşlandığında, «her biri ölümlü sonuçlanabilecek, bir sürü sevinç ve acı ile yaşam boyu karşılaşmak benim kaderimmiş» diyebilmiştir.

Her mutluluğu sürekli yarım olarak tatmış, çünkü arzularının gerçekleşmesi onda daha ileri, daha değişik özelemler yaratmıştır. Bu nedendir ki yaşam, kendisinde FAUST'ta olduğu gibi ortaya

çıkması, acı ve mutlulukları birlikte tattığı için hiçbir zaman doyum algısına ulaşamamıştır.

GOETHE, ruhunda insanlığın bütün şeytanlığını ve güçsüzlüğünü toplamıştır. Bunun içindir ki tam insan, üstün insandır. Çünkü insan tüm iyi ve kötü, güçlü ve zayıf yönleriyle insandır. Sadece iyi, sadece kötü insan olamaz. Üstünlükleriyle zayıf yönlerini, iyi taraflarıyla kötü yanlarını gidermesini bilen kişi insandır.

GOETHE'nin bu kadar karmaşık bir kişiliği edinmesinde bir takım dış ve iç etkenlerin rolü büyüktür. Bunları kısaca belirtmeyi yararlı bulmaktayız:

Dış Etkenler

GOETHE doğduğu zaman, Orta Çağın bazı kurumları son izleri ile yaşıyorlardı. Kendisi, sözgelimi, «cin tutmasından» dolayı bazı idamlara tanık olmuştur. Yaşadığı dönemin en önemli siyasal olayları arasında Yedi Yıl Savaşlarının sona ermesi ile büyük Fransız Devriminin patlak vermesi de yer almaktadır.

GOETHE Endüstri Devriminin başlangıç yıllarını da görmüştür. 1819'da ilk buharlı gemi Avrupa'dan Amerika'ya yola çıkmıştır. Pasifikle Atlantik arasında buharlı gemilerin işlemesine elverişli bir kanal açılması gerektiğini ilk ileri sürenlerden birisi de GOETHE olmuştur. İngiltere'de yapılmış olan ilk demiryolunun küçük bir modeli onun odasını süslemiştir.

Buradan anlaşılmaktadır ki, GOETHE'nin dönemini iki büyük devrim karakterize etmektedir. Bunlardan birisi Fransız devriminde kendisini gösterip, bütün dünyanın malı olacak büyük siyasal düşüncelerin doğumuna yol açan **düşün devrimi**; diğeri Orta Çağ bütünüyle silip kaldıran, insanlığa yeni ufuklar açan **endüstri devrimi**. İşte GOETHE bu iki devrim hareketini içinde yaşamıştır.

GOETHE'nin düşünsel gelişimindeki büyük etkenlerden birisi de, yaşamında birçok deha ile çağdaş olmasıdır. GOETHE doğduğu zaman Bach, ömrünün son yılını yaşıyordu. Kant hayattaydı. GOETHE ile yüzcek karşılaşmamış bile olsa, eserleriyle onun üzerinde büyük etki bıraktığı kuşku götürmez. 1809'da Lamarck ünlü eseri «felsefik hayvanları» yayımlamış ve gelişme (tekamül) kuramında (nazariyesinde) yepyeni ufuklar açmıştı. Hugo, Byron, Schubert, Mozart, Beethoven ve özellikle Schiller, GOETHE'nin

çağdaşlarıdır. Bundan başka Lamartin, Balzac, Stendal ile de yakın düşünsel ve kişisel ilişkileri olmuştur. GOETHE doğduğunda Robert Schuman 22 yaşında idi. Klara Schumann GOETHE'nin huzurunda piyano çalmıştır.

Karl Marks 1800'de doğmuştu. Metternich, onun çağdaşlarından. GOETHE'nin bütün bu çağdaşları arasında en önemlisi kuşkusuz Napoleon'dur. GOETHE, Napoleon'dan yirmi yaş büyüktü. 1808'de bu iki ünlü insan bulup, görüştüler. Devrim (ihtilal) düşüncesi, GOETHE'nin anlayışına ve bağlı bulunduğu toplumsal çevreye uygun değildi. Ancak bu durum onun, Napoleon'a derin bir hayranlık duymasına engel oluşturmamıştı. GOETHE, «Weimarlıyım, dünya vatandaşıyım» diyerek, dünya görüşündeki sınırsız hoşgörüyü ortaya koymuştur. Thomas Mann'ın GOETHE'nin bu tutumu karşısındaki düşüncesi ise şöyleydi: «Dünyaya halis bir Alman olarak görüldü; kendi ulusuna karşı ise Avrupalılığı savundu». Paul Valery ise onun için, «Avrupa ruhunun korunmasında en yüksek otorite GOETHE'dir» demiştir.

Görülüyor ki GOETHE, koyu bir milliyetçi olmakla beraber; insan olmayı, herşeyin üstünde tutmuştur.

İç Etkenler

Aile yaşamı ve kişisel çevresi bakımından GOETHE, bir servet ve fikir aristokrasisinde yetişmiştir. İlk sanat aşkını annesinden almıştır. Annesi ona büyük bir sanatçı kişiliği aktarmakla kalmamış, aynı zamanda bütün ömrü boyunca, hatta çoğu kez babasının karşı çıkmasına rağmen, onun sanat yönünün gelişmesine yardım etmiştir. Birçok başka dehalarda görüldüğü gibi, şair GOETHE daha çok annesinin eseridir.

GOETHE çocukluğunu rahat ve mutlu geçirmiştir. Arasına babasından azar iştmiş, belki de dayak yemiş olmaktan başka bir yakınmasının bulunmayacağı kadar rahat, zengin, hatırı sayılır bir ailenin çocuğu olmanın tüm zevklerini tatmıştır. Üniversitede hukuk öğrenimine devam ederken, ilk aşklarını da yaşamıştır. Hayatının sonuna kadar da ömür sahnesi kendisi için kadın ve aşk heyecanından yoksun kalmadığı bir ortam olmuştur.

GOETHE hukuk öğrenimi gördüğü halde, hukuk onu sarmamıştır. Kısa bir süre avukatlık yapmış, ancak bu mesleği iç dünyasına uygun bulmamıştır. Avukatlıktan vazgeçmiş, bir daha da bu

mesleğe dönmemiştir. Hukuk öğreniminden sonra GOETHE, bir süre felsefe ve ilahiyatla da uğraşmış, ancak bunlardan da hoşnut kalmamıştır. FAUST'ta o zamanın felsefik anlayışını güçleştiren bölümlere rastlanır. FAUST'ta felsefe, bütün güzellikleri ağdalandırmak yoluyla insanı sersemleten bir şeymiş gibi gösterilir. Belki bu nedenledir ki GOETHE, Kant'ın etkisi altında kalmakla beraber, belirgin bir felsefe okuluna bağlı kalmamıştır. Weimar Sarayındaki yaşamın ve İtalya gezilerinin kişiliğinin gelişmesinde rolü büyük olmuştur.

GOETHE'NİN YAŞAM ÖZETİ

JOHANN WOLFGANG GOETHE, 28 Ağustos 1749'da Frankfurt'ta zengin ve soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Kaspar Goethe, imparatorun hukuk danışmanı olarak vaktini büyük çapta dışarıda geçirmiştir. Fransız olan annesi Katherina Elisabeth Goethe, neşeli, hayalgücü yüksek, yumuşak huylu, merhametli, ince ruhlı bir kadındır. GOETHE anne ve babasının kendi kişiliği üzerindeki etkilerini özgün biçimiyle aşağıdaki dizelerde şöyle anlatır:

Vom Vater hab ich die Statur
des Lebens ernstes Führen
vom Mütterchen die Frohnatur
die Lust zu fabulieren

«Babamdan yaşamın ciddi yönetimini, annemden hayal kurma ve öykü anlatmanın tadını miras aldım.» Dizelerde böyle diyor

GOETHE.

GOETHE'nin çocukluğu tarihin en hareketli zamanlarından birine rastlar. Prusya ve Avusturya savaşları bütün Avrupayı sarsmaktadır. Yedi yıl savaşlarının doğurduğu politik huzursuzluk, aile içinde de kendini gösterir. Bu aralarda GOETHE henüz küçük bir çocukken, bir Fransız kontu evlerinde konuk kalır ve GOETHE'ye resimler göstererek, onu sanata karşı ilgisini güçlendirir.

GOETHE ilk derslerini babasından alır. Sonra özel öğretmenlerle Üniversite öğrenimine hazırlanır. Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Yunanca, İbranice aldığı dersler arasındadır. Bu arada ata binmeyi, kılıç kullanmayı, yüzmeyi ,dans etmeyi de öğrenir. Dini ter-

biyesini de İncil'i ve Messias'ı okuyarak güçlendirir. Kendisi ahlak gelişimini özellikle İncil'e borçlu olduğunu söylemiştir.

1765 yılında babasının isteği üzerine Leipzig Üniversitesinde hukuk öğrenimine başlar. Resim ve edebiyata karşı büyük ilgi duyar. Burada tanıştığı Lessing ve Winkelman, o zamana kadar yazı denemelerinde Rokoko biçimini taklid etmiş olan GOETHE'nin sanat anlayışına yeni bir yön verirler. Bu arada yazdığı «Die Laune des Verliebten» (Aşığın Hali) adlı güldürüyü ilk aşkı Kathchen Schönkopf'a ithaf eder. «Die Mitschuldigen» de (Suç Ortakları) Leipzig'te yazılmıştır.

Genç GOETHE'nin Leipzig'te geçirdiği çılgın yaşam, şiddetli bir kan kusmasıyla biter. Frankfurt'ta Hirschgraben sokağındaki evinde, annesi, kızkardeşi Cornelia ve Susanne von Klettenberg'in dikkatli bakımıyla sağlığına kavuşur. Klettenberg adındaki bu genç ve güzel kızın, GOETHE'nin inanışları üzerinde etkisi büyük olur. Daha sonraları, «Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları» adlı romanında kendisinden «güzel ruh» diye söz eder.

Hastalığı sırasında GOETHE, yaşam sorununun en derin bil-meceleri üzerinde ilk kez düşünmeye başlar. Kimya bilimi ve din felsefesi ile ilgili yayınlar okur. Bunlar onda FAUST'un ilk tohum-larını atar.

1770'de Strassburg'da yeniden hukuk öğrenimine başlayan GOETHE, babasının esürekli zorlamalarıyla bir yıl sonra üniversiteyi bitirip, Frankfurt'a döner ve orada avukatlık yapmaya başlar. Avukatlığı sırasında sık sık gezilere çıkar. Darmstadt'ta kendi gibi düşünen birkaç arkadaşı ile «Sturm und Drang» dönemini yaratır ve yaşar.

Bir deyim olmaktan çıkarak, bir kavram durumuna gelen bu akımın adını çevirmek mümkün değildir. En doğru çevirisi, Dr. Adnan Adıvar'ın Faust'un Tahlili eserinde belirttiği gibi, «Hücum ve İleri Atılış» olabilir. 1770 yılında Klopschok, Wieland, Lessing ve Herder gibi büyük ozan ve düşün adamlarının yazın (edebiyat) ve kültür alanında ortaya attıkları yepyeni görüşler, genç GOETHE ve Schiller'in de içinde olduğu yeni kuşak üzerinde derin etkiler yaratmış ve bu akımın doğmasına neden olmuştur.

«Sturm und Drang» deyince akla hemen genç GOETHE ve Schiller gelir. Her ikisi de duygu akıldan üstündür Tezini savun-

muşlardır. Şiirde kural ve biçim sorunu ortadan kalmıştır. Şiir, canlı doğanın ve doğal duyguların gönülden koptuğu gibi anlatımıdır. Dilbilgisi kurallarına uyulmayabilir. Üslup, kısa kısa tümce-lerden, ünlem işaretlerinden, «alı» ve «of» seslerinden oluşmuştur. Şair bir dâhi olmalı, eserleri benzersiz, üstün ve yüksek nitelikte bulunmalıdır. Konular ne kadar olağanüstü, kişiler ne kadar güçlü olursa, eser o kadar başarılı olmuş demektir. Genç GOETHE, «karmakarışık bir eseri, soğuk bir esere yeğlerim» demiş; bu görüşünü kanıtlamak için, aşk tutkusuyla ölüme kadar sürüklenen «Werther»i her türlü toplum yasasını hiçe sayan, duygu ve tutkularını yumruk gücüyle gerçekleştirmeye çalışan «Götz von Berlichingen» dramını yaratmıştır.

«Sturm und Drang»ın diğer yanlıları da (mensupları), karmakarışık bir üslup ve çöşku içinde en korkunç, en ürkütücü konuları, ateşli duygularıyla işlemişlerdir. Aşıkları tarafından kandırılıp, yüzüstü bırakılan çocuk katili genç kızlar, aynı kızı sevdikleri için birbirlerinden nefret eden kardeşler, çok tutulan konular arasında yer almıştır.

1772'de Wetzlar'a giden GOETHE, arkadaşının karısı Charlotte Buff'a âşık olur ve üzüntüsünü, «Sturm und Drang» heyecamı içinde Werther'i yazmakla dindirir.

1773 ve 75 yılları arasında GOETHE'yi tekrar Frankfurt'ta en verimli dönemini yaşarken görürüz. Götz, Werther, Clavigo bu dönemde yazılmıştır. Egmont'un ve FAUST'un ilk çizgileri de bu yıllar arasında çizilmiştir.

Genç şairin şöhreti az zamanda kendini duyurmaya başlar. Çok sayıda tanınmış yazar ve prens kendisini görmeye gelirler. Bu arada GOETHE, zengin bir bankerin kızı olan Lili Schönemann ile nişanlanırsa da, onunla geçirmek zorunda kalacağı sosyetik hayatı düşünerek, evlenmekten vazgeçer. Tam bu sırada Weimar sarayından bir davet alır, nişanı bozarak, Weimar'a gider. Saraya genç bir prensin hocası olarak yerleşir. Orada Charlotte von Stein adlı soylu bir bayana âşık olur. Kısa zamanda Karl August'un güvenini kazanır ve ona danışmanlık da yapar. Devlet yönetiminin en yüksek mevkilerinde bulunan GOETHE, yıllarca ulusunun talihini elinde tutar.

Bir yandan yönetim görevleri, diğer yandan bilimsel araştırmalar, GOETHE'nin sanatını ihmal etmesine yol açar. Sürdüğü yorucu yaşam, eserlerinin el dokunulmadan bir kenarda beklediğini

bilmek, GOETHE'yi hasta eder. Böylece Karlsbad'a tedaviye giden GOETHE, iyileşir iyileşmez, arkasından hiçbir iz ve haber bırakmadan İtalya yolunu tutar.

Charlotte von Stein'a yazdığı mektupta, İtalya gezisinin amacını şu şekilde açıklamaktadır: «Benim bir tek varlığım var. Bunu bulmak istiyorum.» GOETHE, yaşamının çok kritik bir döneminde olduğunu biliyor ve asıl kendini içindeki sanatçıyı bulmak istiyordu. İtalya ona bu bakımdan yardım etmiştir. GOETHE, klasik tabiatın içinde, klasik sanatın yasalarını görmüştür. Sanat ve doğa (tabiat) aslında aynı dünya yasasının bir tasvirinden başka bir şey değildir. Iphigenie, bu yenisanat görüşüyle kaleme alınmıştır. Böylece GOETHE, edebiyatta yeni bir sayfa açıyordu: **Klasizm**. Bu arada Egmont da biter ve GOETHE, FAUST çalışmalarını ilerletir.

İtalya dönüşünde GOETHE artık bambaşka bir insandır. Eski çevresiyle iletişim kuramaz olmuştur. GOETHE, çevresinde kimsenin kalmadığı bir anda, kendini anlayabilecek tek bir arkadaş bulmanın mutluluğuna erişir. Bu arkadaş **Schiller'dir**. Aslında tamamen ayrı karakterlere sahip bu iki büyük insan, birbirlerine yardımcı olurlar. Edebiyat dünyası, GOETHE ve **Schiller'in** en güzel yapıtlarını (eserlerini) bu dostluğa borçludur.

GOETHE, «Hermann und Dorothes» ile «Wilhelm Meister»i bu yıllar içinde bitirir. Yine **Schiller'in** teşviki ile FAUST'u yeniden ele alır. Ne yazık ki **Schiller**, bu büyük eserin bitimini göremez.

1805'de **Schiller'in** ölümü, GOETHE'yi çok sarsar. Bu büyük insan, en yakın arkadaşı ile beraber, bir bakıma yaşama gücünü de yitirir. «Şiir ve Gerçek» GOETHE'nin bu dönemine rastlar. GOETHE, bu yapıtında gençliğine dönmekte, eski anılarını yeniden yaşamaktadır. 1810'da bitirdiği «Wahlerwandschaft» taki biçemi (üşlubu), onun artık yaşlanmış olduğunun bir işareti gibidir.

1814'de Mariane von Willemer'e rastlayan GOETHE, yaşama gücünü yeniden kazanır. Alman edebiyatı, lirik bir eser olan «Westöstlicher» Divanını bu aşka borçludur.

1810 yılından sonra **Schiller'i** ,annesini, Christiane'yi, Prens Karl August'u, Charlotte von Stein'i ve biricik oğlunu da kaybeden GOETHE, 1823'de Ulrike von Levetzow ile son aşkını da yaşar ve ondan aldığı esinle (ilhamla) «Maricnbader Elegie»yi yazar.

Seksen yaşına yaklaşan bu büyük şair, hayatının son yıllarını insanlığa bırakacağı en büyük anıt eserinin çalışmaları ile geçirir. FAUST'un birinci ve ikinci bölümlerini bitirir.

FAUST'un sona ermesiyle artış yaşamı geçici dünyada yapılacak bir işi kalmamıştır. 1823 yılında 83 yaşında yapayalnız bir ihtiyar olarak hayata gözlerini yumar.

GOETHE VE FAUST

FAUST ile GOETHE, bütün yaşamı boyunca uğraşmıştır. Kendisi FAUST için «baş meşgalem» demiştir. Gerçekten de 12111 dize-lik bir şiir olan bu eser, 61 yılda tamamlanmıştır. Bir eserin yazılması bu kadar uzun sürerse, onda bütünlüğü korumanın ne denli güç olacağı kendiliğinden anlaşılır. Nitekim söz konusu kaygı, hem GOETHE, hem de onun sadık dostu Schiller'de vardır. Bunun içindir ki 1788'de yazdığı bir mektupta şunları söylemektedir: «Doğaldır ki bir eseri şimdi yazmak veya onbeş yıl önce bitirmiş olmak arasında fark vardır. Fakat ümit ediyorum ki, bu gecikme yüzünden eser, değerinden kaybetmeyecektir. Çünkü eseri birleştirecek bağı tekrar bulduğumu sanıyorum. Bugün tamamladığım bir parçayı, eskilerin arasına koyduğum zaman, hangisinin önce, hangisinin sonra yazılmış olduğunu kimse anlayamaz.»

FAUST, iki bölümden meydana gelmiştir. GOETHE, birinci bölüm için **subjektif**, ikincisi için ise **objektif** demektedir. Birinci bölümde basitlik değil, sadelik vardır. Anlaşılması büyük zorluk göstermez. İkinci bölüm ise karmaşıktır. Tiyatro tekniği bakımından sahneye konulma olanağı yoktur. GOETHE, eserin bütününe sahneye koymayı düşünmüştür. Ancak onbin dizeden fazla bir eseri, bir gecede oynatmak mümkün olmadığı gibi, gerçek anlamıyla bir oyun bütünlüğünü ortaya koymakta da olanak dışıdır. Ayrıca, FAUST trajedisini tek motifde toplamak imkanı yoktur. Eserin birinci bölümünde olaylar tek motif çevresinde toplanırken, ikinci bölümde bu durum yaygınlık gösterir. Bunun iki nedeni olabilir. Birincisi, GOETHE'nin verdiği bütün güvenceye rağmen, yazılması 60 yıl aşan bir eserde bütünlüğün sağlanmasının gerçekleştirilemeyeceği; ikincisi de belki GOETHE'nin bilerek bu eseri tek teze bağlamak yoluna gitmeyip, insan yaşamına neler giriyorsa, hepsini bu eserinde toplamak istemesidir.

GOETHE, isterse bir konuyu nasıl görkemli, çekici bir sadelik ve bütünlük içinde ele alabileceğini «Werther»de göstermiştir. Bu

bakımdan FAUST'un ikinci bölümünde görülen karışıklık ve dağınıklık, eserin kendi sürüklemesi değil, GOETHE'nin doğrudan doğruya yarattığı bir durumdur. Bir insanlık, hatta bir evren dramı olarak düşündüğü FAUST'ta hiçbir şeyin eksik kalmasını istemiştir. Birçok eleştiriciler, özellikle ikinci bölüm için cilt cilt eserler yazmışlardır. GOETHE bunun böyle olacağını önceden bildiği için, bazı yerleri eserine bu amaçla koymuştur. Nitekim Eckermann ile bir konuşmasında bu ikinci bölüm için, «filologları çok uğraştırarak, gelecekte de birçoğunu bilmece çözmek için çaba harcamaya zorunlu kılacaktır,» demiştir.

Eserin konusu özgün (orijinal) değildir. GOETHE, gençliğinde FAUST efsanesine ilişkin masal kitapları okumuş, Frankfurt'ta FAUST kuklasını seyretmiştir.

Johann yahut **George FAUST**, 1480-1540 yılları arasında Würtemberg yahut Weimar çevresinde yaşamış, yarı efsanevi yarı tarihi bir şahsiyettir. Eski kimyaya, başka deyişle simyaya çalışan, altın yapmaya uğraşan bir kişidir. Bu efsaneyi birçokları halk masalı şeklinde yazmışlardır. Buna göre, asıl adının ne olduğunu bilinmeyen Dr. FAUST, ki Latince «Faustus» talihli, uğurlu anlamına gelmektedir; Tanrının iradesi önünde alçak gönüllülükle eğilecek yerde, ona eşit olmak isteyen mağrur bir Titan'ı, dağları devirmek isteyen bir devi temsil etmektedir. Sözde zamanının bütün bilimlerini öğrenmiş, ancak istediğine erişememiş bir açgözlüdür (haristir). Sonunda şeytan ile bir anlaşma yaparak, onun yardımıyla mümkün olmayan şeyleri gerçekleştirir. İmparatorun sarayında en başarılı sihirbaz payesini alır. Eski Yunanda güzelliğin simgesi olan Heleni bile öteki dünyadan bu yaşama çağırır. Doktor FAUST artık büyük yıldız falcısı ve sihirbazdır. Ancak sonunda şeytan ile anlaşmasına sadık kalmayarak, onun elinde sonsuza dek hüsrana uğrar.

Bu efsane İngiltere'ye kadar yayılınca, orada büyük ün yapmış ve 16. Yüzyılda İngiltere'nin büyük şairlerinden Marlow tarafından manzum bir oyun şeklinde yazılmıştır. 1592'de yapılan bu çalışmada şair FAUST'u sihirbaz, dâhi, bilim dünyasının sanki bir diktatörü gibi göstermiştir. Bu eser GOETHE'nin eline ancak 1818'de geçmiştir.

Almanya'da ise büyük Alman şair ve düşünürü Lessing (1729-1778) FAUST efsanesi üzerinde bir denemeye girişmiş, yalnız bunun geleceğini değiştirerek, FAUST'u şeytanın eline verip, sonsuz

hüsrana uğratmaktansa, onun ruhunu kurtarmayı öngörmüştür. Çünkü Lessing, FAUST'un öğrenmek, bilmek, hükmetmek hirsını sonsuzluğu götürücü bir yol olarak görmüş, böyle bir yolun insanı mutsuz etmek yerine, tersine kurtacağını düşünmüştür. Lessing, GOETHE'ye yazdığı 17. edebiyat mektubunda, ona bu düşüncesinden söz açmıştır. GOETHE'nin FAUST'u ilk kez kaleme almasına, belki de bu olay yol açmıştır.

GOETHE, daha yirmi yaşında seyrettiği ve okuduğu Dr. FAUST efsanesinden çok etkilenmiştir. Öyle ki, yaşamında Dr. FAUST'un simyacılığını bile öykünmeye (taklide) yeltenmiştir.

GOETHE'nin FAUST'u 1771 yılında mı yoksa daha sonraları mı ilk kez kaleme aldığı kesin değildir. Yalnız kafasındaki konuyu o derece ustalıklı hazırlamıştır ki, 1775'de hiç karalama yapmadan URFAUST adıyla yazmıştır. 1790'da henüz tamamlanmamış olan eseri, Leipzig'de «Faust'tan Parçalar» biçiminde yayımlanmış, sonra Schiller'in direktöresiyle 1797'de tekrar ele almış ve 1808'de FAUST bir facia adı altında yeniden yayımlanmıştır. Bugün eldeki FAUST'un birinci bölümü aynı biçimi korumaktadır.

1829'da FAUST'un birinci bölümü, Braunschweig'da, hemen arkasından da Weimar'da sahneye koymuş ve geniş ilgi uyandırmıştır.

GOETHE, 1780'de «Die Natur» (Doğa) adlı yazıda; «Doğadan kurtulup dışarı çıkmaya gücümüz yetmediği gibi, onun derinliklerine de inemeyiz. O çağrılmadan ve haber vermeden bizi kendi cazibesinin içine alır ve iyice yorulup, kolları arasında bitkin düşünceye kadar bizi sürükler de sürükler. Onun içinde yaşarız, ancak ona yabancıyızdır. Bizimle durmadan konuşur, ne var ki, sırlarından hiçbirini açmaz.» demektedir ki, bu da GOETHE'nin FAUST'un kalbine koyduğu o kemirici acıyı, kendisinin çok iyi hissettiğini göstermektedir. Bu acı o dereceyi bulmuştur ki, FAUST intihara bile kalkışır. Kendisini tam bu sırada çalınan paskalya çanları ile söylenen ilahiler intihardan kurtarır.

Burada yine GOETHE'nin karakterini görür gibi oluruz. GOETHE, derin acılar karşısında yine de ümitsizliğe düşmemiş, bir «titan» rolünü çok iyi benimseyebilmiştir. Kendisinin FAUST'u intihara götürüp, Tanrıya isyan eden bu devî, kilise çanları ve ilahilerle intihardan alıkoyması, biraz garip bir çelişki görünebilir; GOETHE'nin o sırada içinde bulunduğu «Sturm und Drang» ede-

bi akımın tarafları olması, doğal olarak böyle bir sonuca gitmesine yol açmıştır.

Birinci bölümde FAUST, insana bağlı tüm bilim ve bilgi alanlarını tanımış, ancak sonsuzluğa olan derin özlemini gidermek olanacağını bulamamıştır. Öte yandan yaşamın bütün zevklerini tatmış, ancak yine de hoşnut kalmamıştır. Şeytan, kahramanın henüz bütünüyle tuzağa düşüremediği için üzgündür.

FAUST'un birinci bölümünde işlenen asıl konu, insanın nefis kavgasıdır. Başka deyişle insan tam olarak nefisini şeytana teslim edip, onun peşine takıldıktan sonra, acaba yeniden kendi gücüyle doğru yolu bulabilir mi, bulamaz mı?

Bu sorunun yanıtı sanırız,Zindan sahnesinde verilmektedir. Gretchen düştüğü uçurumdan pişmanlık duyarak, ruhunu kurtarır. Şeytanla birlik olan sevgilisinin ona vereceği aşağılık yaşamı reddederek, ölüme gider. Sonlu bedeni toprak olurken, ruhu Tanrıya kavuşur.

Bu bölümün sonunda şeytanın istediğine ulaşamamış olması da ele alınan konunun başarı kanıtıdır.

FAUST'un ikinci bölümünde ise eserin başında FAUST'un **Mefisto** ile yaptığı sözleşmenin sonucu görülür.

Mefisto bazı çevirmenlerce şeytan sözcüğüyle çevrilmiş olmakla beraber, ona bir bakıma şeytan demek doğru olmaz. Çünkü, şeytan İslamiyetin getirdiği bir kavramdır. **Mefisto** tipi ise İslamdan önce efsanelere girmiş bir varlıktır. FAUST'ta **Mefisto**, insanları sadece fenalıklara sürükleyen bir kimlikte görülmekle kalmaz, aynı zamanda bir tür Azrail rolünü de oynar. «İnsan neslini göme göme bitiremedi» demesi bunu gösterir. Sonra GOETHE'ye göre doğada varlıklar birbirlerini bütünler. İyiliğin yanında kötülük; doğunun yanında ölüm; birer bütünlük unsuru ve aynı zamanda bir zorunluluktur. Bunun içindir ki GOETHE'ye göre **Mefisto**, kendisinden vazgeçilemeyen bir varlıktır. Doğanın genel düzeni içinde onun da bir yeri vardır.

FAUST'un ikinci bölümünün çok anlaşılmasız yanlarının bulunmasına karşın, konu genel olarak aşağıdaki çerçevede ele alınır:

Geçici bir insan yaşamı için, «dur geçme, ne güzelsin» denecek anlar var mıdır? Ayrıca hangi koşullar altında varolabilir? FAUST,

düştüğü tüm yanılığara karşın, çabasını sürdürdüğünden, şeytanın tuzaklarından nefsinı koruyabilmiştir. Kendini tatmin eden unsur, **Mefisto**'nun ona sunduğu zevkler değil, aksine durmadan, dinlenmeden' gösterdiği çabaların kendisine verdiği sevinçtir. Başkalarının zenginliği ve mutluluğu için uğraşıp, çabalamak sonunda **FAUSTU**'u doyuma ulaştırır ve insanlara yardım etmenin en büyük zevk ve fazilet olduğu inancını elde etmesine yol açar. Bu anı bekleyen **Mefisto**, **FAUST**'u hoşnut ettiğini ileri sürüp, onun ruhunu almak isterse de, Tanrı tarafından gönderilen melekler, kahramanın cesedini göğe çıkarırlar. Eserde varılan sonuç, «insanlık için bütün gücüyle çalışanı Tanrı kurtaracaktır» olmaktadır. Böylece ikinci soru da **FAUST**'un ikinci bölümünde yanıtlanmıştır.

FAUST trajedisini tamamlayan ihtiyar şair, yaşam görevini yerine getirmiş olma duygusuyla, 1832 yılında kısa süren bir hastalık sonucu, mutlu ölmüştür. Bugünkü kuşaklar **GOETHE**'ye eserlerinde Tanrı, dünya ve insan arasındaki ilikileri derin bir görüşle aydınlatıp, yansıtan bir düşünür, bir hâkim gözüyle bakmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR :

- Deutsche Dichtung Literaturgeschichte / **MÜLLER VALENTIN**
- **FAUST** / Erster Teil / **RECLAMBÜCHER**
- **GOETHE**, Hayatı ve Eserleri / **BIELSCHOWSKY**
- **FAUST** (Tercüme) / Ord. Prof. Dr. Sadi **IRMAK**
- **FAUST** / Tahlil Tercübesi / **ABDÜLHAK ADNAN - Ahmet Halit Kitabevi**
- Alman Edebiyatı / Prof. Dr. Burhanettin **BATIMAN**